

LYRIK vännen

6/10 • 65 kronor

Minnen från en förlorad sommar

– Harriet Löwenhjelm:s fotografier

Mattias Käck, en av initiativtagarna till det nybildade Harriet Löwenhjelm-sällskapet, har rotat bland flyttkartongerna och funnit glimtar ur ett författarliv. Bland dem några tidigare opublicerade bilder.

Det är våren 2008. Ljuset faller över Harriet Löwenhjelm:s dagboks-sidor och hennes svår läsliga handstil som jag envist försöker tyda på Kungliga biblioteket. Den arkivbeständiga blyertsen når fram från ett sekels avstånd. Jag läser mottot till 1908 års dagbok: ”Emedan i en framtid allt längesedan är glömdt.”

Harriet Augusta Dorothea Löwenhjelm (1887–1918) dog i tuberkulos på Romanäs sanatorium nära Tranås. En tunn illustrerad diktbok var det enda hon publicerade. *Konsten att älska: hofsam utlagdt i bild och text* färdigställde hon 1913 i femtio exemplar avsedda för vännerna. Uppväxttiden i Helsingborg, Örebro och Stockholm var ljus. Familjen Löwenhjelm, som med Harriets uttryck tillhörde ”den beridna lågadeln”, bodde i en stor våning på Valhallavägen. Tillsammans med syskon och vänner roade hon sig med livliga konversationer och intellektuella sällskapslekar. Hon skapade en lekvärld kallad Klondyke och en tidning som hette *Midnattssolens Land*, fylld av hennes teckningar och dikter. Som adlig presenterades hon vid hovet; hon fäktade, red och spelade bandy med kronprinsessan Margaretha. Men

hennes närmsta vänner var Honorine Hermelin och Elsa Björkman, som kom att bli kända namn genom sina engagemang i sociala frågor. När Harriet var 16 år skrevs hon in vid Anna Sandströms seminarium. Carl G. Laurin, som undervisade henne i konsthistoria, såg i sin elev "ett drag av innerlig, kanske helt konfessionslös religiositet". Han mindes en "mörkögd, stilla, brinnande, fullt naturlig flicka, som på sin vackra hy kanske bar märken av något hektiskt." När han 1919 recenserade Harriet Löwenhjelm's postumt utgivna dikter frågade han sig stilla förundrad: "Fanns det detta bakom hennes klara blick och ljusa panna?"

Harriet Löwenhjelms studerade vidare på Konstakademien och betraktade sig i första hand som bildkonstnär. Hon influerades av "lekfull rococo (Watteau) och drömmande gotik (Damen med enhörningen). Bägge delarna är högadlig sysslolöshet, hvilket jag i min dårskap svärmar för".

Snabbheten i rörelsen och linjen ger en enkel närhet som är hennes styrka. I dagböckernas blyertsteckningar är hon den "mästare i det oändligt lilla" som hon drömde om att bli.

Tusen och en natt, Kierkegaard, Bellman och Bibeln var hennes litterära favoriter. Hon tecknade och – med hennes eget ord – *poetiserade* på sanatorierna där hon vistades från 1914. Hon fattade konsekvent sin estetiska idé. Hon skrev till exempel inte älskade, utan elskade: "Jag stavar det så, för att jag tycker det verkar mera innerligt." Och när någon uppfattade ett karikerande drag i hennes teckningar svarade hon: "Men det är ingen karikatyr!"

Insjukandet i lungsjukdom blev en flyktväg in i en fullt ut estetiserande tillvaro. Hon var snart en bergtagen inom det förtrollade bergets portar. "Jag har allt tillbringat en stor part af min lefnad på sanatorier", summerade hon 1916. Sjukdomen förde henne till Vejlefjord i Danmark, Mesnalen i Norge och – sist och oåterkalleligen – till Romanäs i Småland. Doktor Wilhelm Scharp på Romanäs sanatorium beund-

rade hon mycket, vilket inte hindrade henne från att spela ut sina egensinnigheter och sabotera kurreglerna. Hon gick långa vandringar i skogen, var på jakt med salongsgeväret, hon sjöng under tysta timmen på ligghallen och åkte rullskridskor i källaren. Hennes sista läkare Alfred von Rosen lärde känna en patient med starka sympatier och antipatier. Hennes personlighet var enligt honom full av charm, men komplex. Hon var på samma gång anspråkslös, aristokratisk, originell, osentimental, lekfullt road, barnslig, intellektuellt skarpsynt, ironisk, bitande sarkastisk, rörande tillgiven, reserverad, kallt avvisande eller raljerande. Hon var "temperamentsfull med hastigt uppflammande vrede, när något gick henne emot, varvid de mörka ögonen blixtrade" men "ingen kunde undgå att djupt fästa sig vid henne, sådan hon nu var", skriver von Rosen.

Harriet Löwenhjelm älskade spex- och dårdikten, leken med roller och en föråldrad vokabulär. Hennes teckningar, brev, dagböcker och dikter karaktäriseras av en lekfull humoristisk aspekt på världen. Det finns en omedelbarhet i hennes uttryck som mot slutet stillnar i ett allvarligare tonfall och en ömhetslängtan från en ensam som visste att döden skulle komma, och komma snart. Sin litterära kvarlätenskap lämnade hon till vännen Elsa Björkman-Goldschmidt som har skrivit en mycket inkännande biografi över henne.

I en bortglömd omsorgsfullt packad flyttkartong återfann jag flera av Harriet Löwenhjelm personliga ägodelar. Hennes slitna bibel, nästan dagligen läst och understruken i, teckningshäftet, skolböcker, planscher och fotografier. Från sanatorievistelsen i Norge på Mesnaliens kursted våren och sommaren 1916 finns inga tidigare kända foton av Harriet Löwenhjelm. Det är sällsamma scener bevarade från en förlorad sommar och vi blickar in i sällskapslivet i sanatoriets svunna värld. I urvalet finns även fotografier från de bekymmersfria och förväntansfulla ungdomsåren, fram till det vilsamma sista porträttet från Romanäs sanatorium i augusti 1917.

SOMMARFERIER VID VESTANVIK på Nämö i Stockholms skärgård 1904. Harriet gestikulerar. Hennes storebror Carl, modern Maggie samt, med kniv under klippan, lillebror Crispin. Harriet bjuder in kusinerna till ön: "Om ni visste hvad det är roligt att springa omkring på klippor och visa barnslig glädthet öfver landlifvets behag och tänka på precis ingenting." Senare på hösten reste hon till Ceylon där hennes syster var bosatt. Hon var 17 år och allt väntade: "Hela lifvet ligger framför mig som en stor solbelyst slätt."

PÅ RESA MED FÖRÄLDRARNA i Lysekil, juli 1911. Ännu frisk, men refuserad som konstnär. En svit dalmålningar i naivistisk stil avvisades som bidrag till Konstakademiens elevutställning. "men jag leker min egen lek / ensam bland ros och lilja", skriver hon i en dikt ett par år senare.

May we be happy and rejoice
on this green earth, oh my son!
But tired and smiling we leave our toys
when it's over, and life is done.

Motto till dagboken 27.10.1908

Ur brev till Elsa Björkman

"TALLYHO, TALLYHO, jag har skjutit en dront", diktade Harriet. Här siktar hon med salongsgeväret i Mesnalien nära Lillehammer, sommaren 1916. Hennes danske vän Kammersanger Helge Nissen röker lugnt pipa. På sanatoriet i Norge florerade ett intensivt sällskapsliv, croquitecknande i ljusbadet och sonettdiktande. Harriet kände en "hjärtas ro" av att vara långt borta. "Jag har märkt att jag trifs så bra med litet vanliga mänskliga herrar", skriver hon i ett brev.

MESNALIEN, SANNOLIKT den 17 juni 1916. "Jag mår bra. Det regnar mycket men igår var det söndag och solsken. Jag for i Bil med Kammersang-eren och Poulsen. Norge var mycket vackert. Vi lägrade oss på en sjöstrand, åto frukt och drucko vin, samt sköt till måls med salongsgevär på tombuteljer som gungade på vattnet."

Ur brev till Elsa Björkman.

MESNALIENS KURSTED 1916. Harriet föll villigt in i den makabra sanatoriejargongen och noterade i dagboken: "Lilla Helga hade gardenparty på verandan med kulörta lyktor, punsch, våfflor och kaffe samt en tuberkulös kudde som hon lottade bort."

FOTO ULF VON KONOW

HARRIET KLOCKAR PULSEN på Lisa Eswein. Mycket av sanatorievärlden ryms i fotografiet taget 1917 på loggian till Romanäs sanatorium. Att under tysta timmar vila vid de höga tallarna var friluftskurens kärna. Inlandsklimatet 160 meter över havet i norra Smålands skogar läkte lungorna. Sanatoriet saknade gräns mellan inne och ute. Fönster och dörrar stod alltid på glänt, vinter som sommar. Sängarna rullades ut och himlen blev tak med träden och grönskan som väggar.

FOTO ULF VON KONOW

POSE PÅ LOGGIAN 1917. "Jag bor nu i ett grågrönt rum i öfversta våningen i jämnhöjd med trätopparna och molnen", skriver Harriet från Romanäs sanatorium till en kusin. Arkitekt Carl Westmans fantasirika och märkliga sanatoriekomplex vid Sommens strand finns kvar men står idag öde. De lakoniska dagboksanteckningarna från Romanäs-tiden är fascinerande läsning:

19 aug. 1914 Jag slog ihjäl en huggorm.

7 sept. 1914 Stötte på orrar men utom skotthåll.

11 sept. 1914 Sjöng i ligghallen. Natt.

15 sept. 1914 Det regnade och jag gick i skogen med mina gula kängor.

17 nov. 1915 Gick ut och sköt en ekorre och bommade på en nötskrika.

Flådde ekorren.

1 sept. 1917 Låg på balkongen. Mamma och jag lekte Indiska Oceanen.

6 okt. 1917 Fant på att illustrera mina dikter.

16 nov. 1917 Lekte med barnen på loggian att vi var furstliga personer.

5 jan. 1918 Det var utklädning på sanatoriet. De kom och skockade sig kring min säng som feberdrömmar.

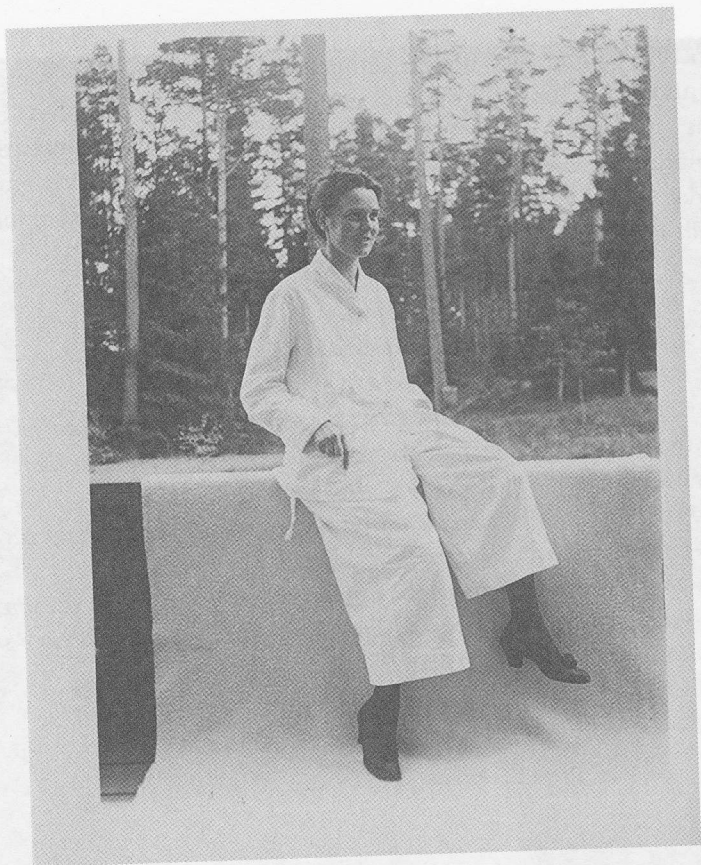

FOTO ULF VON KONOW

"ULF FOTOGRAFERADE MIG en sista gång i pyjamas. Sen tog han adjö och för", skriver Harriet i dagboken den 25 augusti 1917. Ulf von Konow var hennes medpatient på Romanäs sanatorium och han tog flera fotografier av henne. Under hösten kom Harriet till insikt om att hon nog inte skulle klara sig. I den ljusa vårnattens enda mörka timme kl. 1.25 natten till den 24 maj 1918 avled hon stilla med Elsa Björkmans hand i sin.

Harriet Löwenhjelm

Tag mig. – Håll mig. – Smek mig sakta.
Famna mig varligt en liten stund.
Gråt ett grand – för så trista fakta.
Se mig med ömhet sova en blund.
Gå ej från mig. Du vill ju stanna,
stanna tills själv jag måste gå.
Lägg din älskade hand på min panna.
Än en liten stund är vi två.

I natt skall jag dö. – Det fämtar en låga.
Det sitter en vän och håller min hand.
I natt skall jag dö. – Vem, vem skall jag fråga,
vart jag skall resa – till vilket land?
I natt skall jag dö. – Och hur skall jag våga?

I morgon finns det en ömkansvärd
och bitter hjälplös stackars kropp,
som bäres ut på sin sista färd
att slukas av jorden opp.

"Tag mig. – Håll mig" är kanske den för eftervärlden mest kända dikten av Harriet Löwenhjelm. I det handskrivna manuskriptet har hon valt titeln "Att dö".

Stoft

När lågan inom oss är all
och vi, som världens glädje mist,
i döden stelna och till sist
i ensam natt förmultna skall.

När stilla är ditt döda hår
och mellan läppars multna doft
ej mera fram min ande går –
när vi är stoft, när vi är stoft!

Ej döda än; än önska vi,
än känna vi en längtan lång,
i skimmer sväva vi förbi
de platser där vi dött en gång.

I solen dansa vi som damm
obundna och med lätta steg
vi hasta ifrån väg till väg
och vindens bud vi bära fram.

Och varje dammkorn rymden har
skall vandra i en ändlös värld
liksom en hemlig pilgrim drar
med eldig håg sin dolda färd.

Ej rast, ej vila är vår lag
tills bortom syns och tankars stig
ett stoftgrand som har varit jag
skall möta en atom av dig.

Nr 6/10

LUKAS DETTWILER
JONAS ELLERSTRÖM
THERESE ERIKSSON
ETT LYSANDE NAMN
KRISTIAN HALLBERG
BENGT EMIL JOHNSON
SOFIA KLITTMARK
MATTIAS KÄCK
ANN LINGEBRANDT
HARRIET LÖWENHJELM
AUGUSTIN MANNERHEIM
ELISABETH MANSÉN
HENRIK NILSSON
HENRIK NORDBRANDT
NOVALIS
SOFIA PULLS
CAROLINE RINGSKOG FERRADA-NOLI
LASSE SÖDERBERG

